

УДК 37.016+811.161.2

У74

Автор:

Слюніна О. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства
Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»

Рецензенти:

Голобородько Я. Ю., доктор філологічних наук, професор,
член Асоціації українських письменників України;

Новиков А. О., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, літератури та методики
навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Слюніна О. В.

С49 Українська література. 7 клас. Нова програма /
О. В. Слюніна. — 2-ге вид., доповн. та переробл. — Х. :
Вид. група «Основа», 2019. — 144 с. — (Серія «Мій кон-
спект»).

ISBN 978-617-00-3427-4.

Навчальний посібник містить конспекти всіх уроків української літератури для 7 класу, які розроблено із урахуванням змін, здійснених Міністерством освіти і науки України 2017 р. Розподіл навчального часу та зміст розроблених уроків носить орієнтовний характер. Згідно з положеннями пояснювальної записки оновленої програми в разі потреби вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин у межах розділу, а також змінювати послідовність вивчення розділів.

Для вчителів української мови та літератури шкіл різних типів, керівників методичних об'єднань, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

УДК 37.016+811.161.2

Навчальне видання

Серія «Мій конспект»

СЛЮНІНА Олена Вікторівна

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

7 клас

Нова програма

2-ге видання, доповнене та перероблене

Головний редактор *К. Ю. Голобородько*

Редактор *О. О. Маленко*

Відповідальний за випуск *Ю. М. Афанасенко*

Технічний редактор *Є. С. Островський*

Коректор *О. М. Журенко*

Підп. до друку 16.07.2018. Формат 84×108/16. Папір газет. Друк офсет.
Гарнітура «Шкільна». Ум. друк. арк. 9,2. Зам. № 18-07/23-05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6058 від 01.03.2018 р.

Україна, 61001 Харків, вул. Плеханівська, 66.

Тел. (057) 731-96-34. E-mail: office1@osnova.com.ua

Телефон для замовлення: 0-800-505-212

(Безкоштовно з мобільних та стаціонарних телефонів України)

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРИАДА-ПАК»

м. Харків, пров. Сімферопольський, 6. Тел. +38(057)703-12-21

www.triada-pack.com, email: sale@triada.kharkov.ua

ISO 9001:2015 № UA228351, FAMO TRIADA LLC (065445)

© Слюніна О. В., 2019

© Корягін В. О., макет обкладинки, 2019

© ТОВ «Видавнича група «Основа»», 2019

ISBN 978-617-00-3427-4

Зміст

<p><i>Урок № 1</i> Художній твір як явище мистецтва. Його особливості і значення. Функції мистецтва 5</p> <p><i>Урок № 2</i> Суспільно-побутові пісні. Жанрово-тематичне розмаїття пісень (суспільно-побутові: козацькі, чумацькі, кріпацькі, солдатські, бурлацькі, заробітчанські тощо). «Ой на горі та жінці жнуть» 7</p> <p><i>Урок № 3</i> Трагічний і героїчний пафос козацьких пісень. «Стоїть явір над водою» 9</p> <p><i>Урок № 4</i> Трагічний і героїчний пафоси козацьких і чумацьких пісень. «Гомін, гомін по діброві», «Ой у степу криниченька» 11</p> <p><i>Урок № 5</i> Коломийки «Дозвілля молоді», «Жартівливі коломийки» — «перли розсипаного намиста». Особливість жанру і його життєвість 13</p> <p><i>Урок № 6</i> Література рідного краю. Катерина Перелісна. «Три правди» 15</p> <p><i>Урок № 7</i> Іван Франко. Короткі відомості про митця і його багатогранну творчість. «Захар Беркут» 17</p> <p><i>Урок № 8</i> І. Я. Франко «Захар Беркут». Змалювання героїчної боротьби русичів-українців проти монголо-татарських нападників 19</p> <p><i>Урок № 9</i> Характеристика образів Захара Беркута, Максима, Мирослави, Тугара Вовка 21</p> <p><i>Урок № 10</i> Патріотичний мотив, його зв'язок із розгортанням сюжету 23</p> <p><i>Урок № 11</i> Проблема вибору людини у вирішальній ситуації. Роль художніх засобів, особливості мови 25</p> <p><i>Урок № 12</i> Урок розвитку комунікативних умінь. Твір-розповідь з елементами роздуму за повістю Івана Франка «Захар Беркут» 27</p> <p><i>Урок № 13</i> Тарас Шевченко. Повторення життєпису поета. Мотив усепереможного життєлюбства, доброти, любові. Зміна емоційного стану незахищеної дитячої душі у великому і складному світі («Мені тринадцятий минало...») 29</p> <p><i>Урок № 14</i> Романтична ідея незнищенності справжнього кохання, краси, вірності («Тополя») 31</p> <p><i>Урок № 15</i> «Як умру, то поховайте...» — твір, що єднає минуле, теперішнє і майбутнє. Історія його написання. Ідея єднання з рідною землею. Мрія про щасливе майбутнє свого народу 33</p> <p><i>Урок № 16</i> Контрольна робота № 1 35</p>	<p><i>Урок № 17</i> Позакласне читання. Володимир Малик (В. К. Сиченко). Коротко про письменника. Історико-пригодницький роман «Таємний посол». Розповідь про легендарне козацтво та українського д'Артаньяна в умовах боротьби українського народу з турецькими й татарськими загарбниками 37</p> <p><i>Урок № 18</i> Позакласне читання. Володимир Малик «Таємний посол» 39</p> <p><i>Урок № 19</i> Андрій Чайковський. «За сестрою». Відтворення історичних подій із позицій гуманізму. Напружений динамічний сюжет героїко-романтичної повісті. 41</p> <p><i>Урок № 20</i> Образ Павлуся як утілення благородства і лицарства, сміливості й винахідливості 43</p> <p><i>Урок № 21</i> Родинні цінності й патріотизм у творі. Благородство, відповідальність, мужність, вірність, життєлюбство запорозьких козаків 45</p> <p><i>Урок № 22</i> Використання фольклорних мотивів, засобів (зокрема прийому гіперболізації) 47</p> <p><i>Урок № 23</i> Михайло Стельмах. Коротко про митця. «Гуси-лебеді летять». Автобіографічна повість про дитинство 49</p> <p><i>Урок № 24</i> Єдність світу природи й світу дитячої душі (у вчинках, поведінці, роздумах, переживаннях) 51</p> <p><i>Урок № 25</i> Символ образу гусей-лебедів. Образ чутливого до краси хлопчика Михайлика 53</p> <p><i>Урок № 26</i> Характеристика інших образів (діда, батьків, подружки Люби) 55</p> <p><i>Урок № 27</i> Головна ідея твору «Гуси-лебеді летять», роль художніх засобів та елементів фольклору у творі 57</p> <p><i>Урок № 28</i> Урок розвитку комунікативних умінь. Твір-розповідь з елементами роздуму за повістю М. Стельмаха «Гуси-лебеді летять...» 59</p> <p><i>Урок № 29</i> Григорій Тютюнник. Цікавий епізод із дитинства письменника. Автобіографічна основа повісті «Климко» 61</p> <p><i>Урок № 30</i> Тема воєнного лихоліття в повісті «Климко» 63</p> <p><i>Урок № 31</i> Ідея самопожертви. Образ Климка 65</p> <p><i>Урок № 32</i> Морально-етичні уроки доброти, чуйності, турботи про рідних 67</p> <p><i>Урок № 33</i> Художні особливості твору (мова персонажів, художня деталь) 69</p> <p><i>Урок № 34</i> Література рідного краю. Леонід Талалай 71</p>
--	---

Урок № 35	Повторення та узагальнення	73	ідея гуманізму й толерантності.
Урок № 36	Контрольна робота № 2	75	Особливості художніх засобів
Урок № 37	Олекса Стороженко «Скарб». Короткі відомості про автора, його гумористичні твори. Морально-етичні проблеми оповідання	77	Урок № 56
Урок № 38	Гумористичне, викривальне зображення головного героя. Скарб — узагальнений образ щастя. Повчальний характер оповідання	79	Урок розвитку комунікативних умінь. Твір-розповідь з елементами роздуму за новелою Л. Пономаренко «Гер переможений»
Урок № 39	Богдан Лепкий. «Мишка (Казка для дітей, для малих і великих)» — твір, написаний спеціально для дітей. Актуальні морально-етичні питання в ньому, проблема збереження загальнолюдських цінностей	81	Урок № 57
Урок № 40	Ліна Костенко. Коротко про письменницю. Читання поезії «Дощ полив...»	83	Урок № 58
Урок № 41	Вірш «Кольорові миші». Ідея зіткнення неповторності й буденності, стандарту в поезії. Умовна, вигадана ситуація	85	Урок № 59
Урок № 42	Вірш «Чайка на крижині». Притчевість поезії	87	Урок № 60
Урок № 43	Поезія «Крила». Розгорнута притчева метафора про глибоке духовне наповнення людини — її «крилатість», що проявляється індивідуально	89	Урок № 61
Урок № 44	Урок розвитку комунікативних умінь. Духовне багатство — найбільший скарб у житті	91	Урок № 62
Урок № 45	В. Симоненко. «Лебеді материнства». Утілення в ліриці особливостей української ментальності, рис національного характеру	93	Урок № 63
Урок № 46	Громадянські, патріотичні мотиви, романтичний пафос. «Гей, нові Колумби й Магеллани...»	95	Урок № 64
Урок № 47	Загальнолюдські цінності та ідеї В. Симоненка. Виразне читання твору «Ти знаєш, що ти людина...»	97	Урок № 65
Урок № 48	Урок позакласного читання. М. Трублаїні «Шхуна “Колумб”»	99	Урок № 66
Урок № 49	Література рідного краю. Борис Грінченко «Дзвоник»	101	Урок розвитку комунікативних умінь. Твір-роздум на морально-етичну тему за творчістю А. Малишка
Урок № 50	Контрольна робота № 3	103	Урок № 67
Урок № 51	Марина Павленко «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських». Казкове й реалістичне в повісті-казці	105	Урок № 68
Урок № 52	Роздуми про сенс людського життя, моральний вибір кожного	107	Урок № 69
Урок № 53	Образи дітей і дорослих у казці	109	Урок № 70
Урок № 54	Особливості композиції повісті-казки, роль художніх засобів у творі	111	Урок-підсумок
Урок № 55	Любов Пономаренко. «Гер переможений». Загальнолюдська		
			новели
			113
			115
			117
			119
			121
			123
			125
			127
			129
			131
			133
			135
			137
			139
			141
			143

Урок № 1. ХУДОЖНІЙ ТВІР ЯК ЯВИЩЕ МИСТЕЦТВА. ЙОГО ОСОБЛИВІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ. ФУНКЦІЇ МИСТЕЦТВА

Дата _____

Клас _____

Мета (формувані компетентності): предметні: знати та розуміти функції літератури як мистецтва); **ключові:** навички засвоєння та критичного осмислення здобутої інформації; **комунікативні:** висловлювати судження про функції мистецтва, його місце в житті людини; **загальнокультурні:** усвідомлювати потребу читати художні твори та ознайомлюватися з іншими видами мистецтва.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник, непрозорий пакет, виставка картин (Хуго Симберг «Поранений ангел», Ігор Роп'яник «Львів. Вид зі старого горища», Іван Айвазовський «Вигляд моря при місяці» тощо), музичні композиції (Томазо Альбіноні «Адажіо», Ріхард Вагнер «Щастя», Йоганн Пахельбель «Канон ре мажор» тощо).

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ ЗАНЯТТЯ

III. ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Пізнавальна гра

Методичний коментар. Учитель заздалегідь готує непрозорий пакет, у якому ховає якийсь предмет чи кілька невеликих предметів (наприклад, шоколадку або чіпси). Далі вчитель пропонує дітям поміркувати, як можна здогадатися, що саме міститься в пакеті. Серед пропозицій лунають такі: «Подивитися», «Доторкнутися», «Понюхати», «Послухати», «Скуштувати». Автори цих ідей виходять до дошки й виконують названі ними дії, записують результати на картках і сідають на місця, зберігаючи таємницю. Учитель підбиває підсумки, пропонує визначити, який спосіб виявився найефективнішим.

Коментар учителя

Протягом історії свого існування людина прагне пізнати себе та світ. Якісь грані допомагають краще зрозуміти органи чуття (зір, слух, дотик, смак, нюх), але існують аспекти, що сприймаються лише на віру. До останніх належать такі: що таке час, чи безкінечним є наш світ, чи існує Бог, чи існує свобода... Не можна дати однозначну відповідь на ці питання, кожна людина просто вірить у те, що та чи інша відповідь є правильною.

Пізнавальна гра

Методичний коментар. Учні дивляться на таблицю й намагаються відгадати, про що йдеться. Далі діти повинні вказати, який опис вони вважають науковим, а який — художнім, а також учні мають обґрунтувати свою точку зору.

Варіант I	Варіант II
Один із видів друкованої продукції: неперіодичне видання, що складається з окремих паперових аркушів, на які нанесено текстову або графічну інформацію	Наручник, яким людина добровільно приковує себе до часу
Самостійна й вільно відтворювана в мовленні одиниця мови, яка називає пізнаний елемент дійсності	Скарбниця таємниць, джерело знань
Пристрій, який слугує для індикації поточного часу або виміру часових інтервалів	Зброя на мудрих устах; сила, що діє в віках

Коментар учителя

Отже, учений мислить поняттями, а митець — образами. Таким чином, мистецтво — це відображення світу в художніх образах. Кожен митець творить образи, кожен вид мистецтва має свої засоби творення таких образів.

У давнину мистецтво було пов'язане з процесом праці, адже пісні та танці полегшували тяжку роботу.

Однак пізніше мистецтво відокремилось від виробничої діяльності й почали задовольняти лише естетичні потреби. Виникли різні види мистецтва: музика, театр, графіка, архітектура, скульптура, живопис, література, кіно тощо.

Які ж функції виконує мистецтво в житті кожної людини? Для чого люди слухають музику, ходять до театрів чи кінотеатрів, малюють картини, читають книги? Правильно, задля того, щоб отримати емоційне задоволення. Тож і першою функцією мистецтва є естетична, тобто всі види мистецтва прищеплюють людині відчуття красивого, дарують насолоду. Також із творів мистецтва можна дізнатися щось нове про людей, про світ, історію й культуру, тому можна стверджувати, що до важливих функцій належить і пізнавальна. Виконують мистецькі твори й виховну функцію, бо в них викриваються негативні риси суспільства, вади людини. Про ці функції людині було відомо від давніх часів — ще грецький філософ Аристотель чітко сформулював їх у своїх теоретичних роботах.

Бесіда з учнями

- ♦ Які види мистецтва вам відомі? Назвіть імена відомих вам митців.
- ♦ Чим відрізняється фотографія від картини, а опис історичних подій від опису тих самих подій у художньому літературному творі?
- ♦ Чи можна побачити вітер? Як можна відтворити пориви стихії в різних видах мистецтва?
- ♦ Як ви розумієте прислів'я: «Купиш хорошу книгу — придбаєш розумного друга»?
- ♦ Доведіть, що література — це мистецтво.

Коментар учителя

Література також належить до видів мистецтва. Існує література наукова (твори, у яких подано визначення, терміни, наукові характеристики різних сфер науки: математики, фізики, історії тощо; до наукової літератури належать підручники, посібники, енциклопедії) та художня. Художня література змальовує життя за допомогою словесно-образних засобів. Художній образ — це створене уявою митця поетичне змалювання подій, людей, явищ, предметів. Образи за творенням поділяють на зорові (ми можемо побачити колір, форму тощо «Подивився на його личенько біле»), слухові («Рече та стогне Дніпр широкий»), дотикові («Шершаві, кістково-тверді кипариси»), смакові («Бублик ще смачніший буде з вишнями»), нюхові/одоративні («Духмяно пахне хліб!»).

Літературна вікторина

Методичний коментар. До дошки виходять капітани команд і записують по чотири іменники. Завдання для команд — утворити з першим іменником порівняння, із другим — епітетну конструкцію, з третім — гіперболу; з четвертим — метафору.

IV. ПІДСУМОК УРОКУ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Написати твір-роздум «Реалізація функцій мистецтва в моєму улюбленому творі».

Урок № 2. СУСПІЛЬНО-ПОБУТОВІ ПІСНІ. ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНЕ РОЗМАЇТТЯ ПІСЕНЬ (СУСПІЛЬНО-ПОБУТОВІ: КОЗАЦЬКІ, ЧУМАЦЬКІ, КРІПАЦЬКІ, СОЛДАТСЬКІ, БУРЛАЦЬКІ, ЗАРОБІТЧАНСЬКІ ТОЩО).
«ОЙ НА ГОРІ ТА ЖЕНЦІ ЖНУТЬ»

Дата _____

Клас _____

Мета (формування компетентності): предметні: знати різновиди суспільно-побутових пісень, особливості кожного з жанрів; уміння вдумливо читати суспільно-побутові пісні, аналізувати їхній зміст, образи, настрої, коментувати роль художніх засобів; **ключові:** навички засвоєння та критичного осмислення здобутої інформації; **комунікативні:** висловлювати судження про роль народної пісні в житті людини, про відповідальність кожного щодо збереження духовної спадщини для прийдешніх поколінь; **інформаційні:** навички систематизації інформації; **загальнокультурні:** осмислення значення пісенної спадщини та усвідомлення важливості відродження й вивчення оригінальної творчості в наш час.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник, картини Іллі Рєпіна «Бурлаки на Волзі», Івана Айвазовського «Чумацька валка», Івана Іжакевича «Кріпаків міняють на собак», Миколи Пимоненка «У похід», аудіозапис «Ой на горі та женці жнуть».

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети заняття

III. ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Бесіда з учнями

- ♦ Що таке фольклор?
- ♦ Дайте визначення пісні як жанру усної народної творчості.
- ♦ Що таке календарно-обрядові пісні? Чому вони так називаються?
- ♦ Як пісня пов'язана з життям людини?
- ♦ Назвіть відомі вам пісні.

Виклад навчального матеріалу

Соціально-побутові пісні є неоднорідними за жанровими ознаками, тематикою, функціями. Однак їх єднає те, що вони відображають настрої народу, викликані різними аспектами життя суспільства. Провідними жанрами соціально-побутових пісень є козацькі, бурлацькі, наймитські, солдатські, рекрутські, чумацькі, заробітчанські пісні.

Кріпацькі пісні співали переважно кріпаки — люди, прикріплені до земельної ділянки, без права власності на неї, результати праці цих людей собі забирав поміщик. У кріпацьких піснях ідеться про тяжке підневільне життя селян, протест проти приниження людської гідності, безправ'я людини. У таких піснях можна простежити наростання бунтівних настроїв: від скарг і прокльонів до прямих закликів до боротьби. «Бодай пану в дворі страшно», «На панщину ходжу, ходжу», «В неділку рано» — яскраві зразки кріпацьких пісень.

Бурлаками називали селян, які втікали від закріпачення й намагалися хоч десь здобути тимчасовий заробіток. Бурлаки — це люди без постійної роботи та заробітку. Вони терпіли поневір'яння, голод, тяжку працю, однак вони були вільними, їх вабила свобода. У бурлацьких піснях багато нарікань на соціальну несправедливість, тут наявний настрій туги за батьківщиною, образ смерті на чужині. Бурлацькими є пісні «Забілили сніги», «Віють вітри, віють буйнії».

Близькими за тематикою до бурлацьких є заробітчанські та наймитські пісні. У них ідеться про долю наймита — людини, що була вільною, жила в рідному краї, однак змушена була тяжко працювати за мізерну платню. Заробітчани мали більш-менш постійне місце роботи й заробіток. На відміну від наймитів, заробітчани — це селяни-емігранти здебільшого із західних регіонів України (Буковини, Галичини, Поділля, Закарпаття), які не могли прогодувати власну родину й змушені були подаватися закордон, хоча й там не знаходили полегшення. «Америка, Америка, яка ж ти недобра», «Бувайте здорові, соснові пороги», «А там край дороги» — перелік заробітчанських та наймитських пісень.

Чумацькі пісні розповідають про долю людей, які торгували рибою та сіллю, привезеною на волах із Дону та берегів Чорного моря. До основних мотивів чумацьких пісень належать такі: довгий шлях, небезпека нападу з боку татар чи турків, хвороби, смерть на чужині. Указано також причини, які змушують вдаватися до чумакування: «От тим же я чумакую, Що мені лучче жити: На панщину не ходити, Подушного не платити...». Нерідко надії на краще не справджувались і чумак повертався додому без солі, без грошей. До чумацьких належать такі пісні: «Чумаче, чумаче, чого зажурився», «Ой чумаче, чумаче».

Солдатські пісні переповнені невимовною тугою та жалем за змарнованим життям. Так відбувається через те, що молодого чоловіка або парубка насильно везуть до прийому, часто навіть у кайданах, голять чуб і переодягають у солдатську форму. Варто пам'ятати, що раніше служити треба було 25 років. У солдатських піснях часто забирають єдиного сина в матері-вдови або коханого від дівчини. Про це йдеться в піснях «Наїхала старшина», «А в неділю рано, рано-ранесенько...».

Козацькі пісні найтісніше пов'язані з історією нашої країни. Народ у цих піснях оспівує героїзм захисників рідної землі, готовність цих мужніх людей віддати своє життя заради незалежності. У козацьких піснях переважно відтворено емоції героя, а не його вчинки (про вчинки йдеться в історичних піснях). Тужливий настрій самотнього козака, мотив прощання з коханою, із родиною — такими є важливі складові козацьких пісень. До козацьких належать пісні «Стоїть явір над водою», «Ой на горі та женці жнуть».

Виразне читання пісні «Ой на горі та женці жнуть»

Бесіда за змістом прочитаного

- ◆ Пригадайте, хто такі Сагайдачний та Дорошенко. Якими вони постають у вашій уяві після прочитання пісні?
- ◆ До якого жанру соціально-побутових пісень належить «Ой на горі та женці жнуть»? Свою думку доведіть.
- ◆ Чому Сагайдачного названо необачним?
- ◆ Хто такий хорунжий?

Робота з таблицею

Художні засоби, наявні в пісні «Ой на горі та женці жнуть»

Назва засобу	Приклад із твору
Епітет	
Метафора	

IV. ПІДСУМОК УРОКУ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Опрацювати теоретичний матеріал за підручником; вивчити пісню «Ой на горі та женці жнуть».

Урок № 3. ТРАГІЧНИЙ І ГЕРОЇЧНИЙ ПАФОС КОЗАЦЬКИХ ПІСЕНЬ. «СТОЇТЬ ЯВІР НАД ВОДОЮ»

Дата _____

Клас _____

Мета (формувані компетентності): предметні: знати різновиди суспільно-побутових пісень, особливості кожного з жанрів; уміти вдумливо читати суспільно-побутові пісні, аналізувати їхній зміст, образи, настрої, коментувати роль художніх засобів, визначати трагічний і героїчний пафос козацьких і чумацьких пісень; **ключові:** навички засвоєння та критичного осмислення здобутої інформації; **комунікативні:** висловлювати судження про роль народної пісні в житті людини, про відповідальність кожного щодо збереження духовної спадщини для прийдешніх поколінь; **інформаційні:** навички систематизації інформації; **загальнокультурні:** осмислення значення пісенної спадщини та усвідомлення важливості відродження й вивчення оригінальної творчості в наш час.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети заняття

III. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Робота з таблицею

Жанри соціально-побутових пісень	Особливості

Розгадування кросворда

1. Людина, яка позбавлена волі та має пана. (*Кріпак*)
2. У кріпацьких піснях показано, як принижували... (*гідність*) людей-кріпаків.
3. Також показане підневільне життя... (*селян*).
4. Кріпаком був і відомий поет Тарас... (*Шевченко*).
5. Єдиною розрадою і розвагою кріпаків була... (*пісня*).

V. ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Колективна робота з висловлюваннями про пісню

1. Українська пісня має так багато мистецьких вартостей, що їх неможливо перерахувати. Це мистецтво глибоко народне тому, що з нього безпосередньо промовляє до нас своєю чистою душою українського народу (*З. Неєдли*). 2. Українська народна поезія найбагатша й найкрасивіша в Європі. Вона відзначається великими мистецькими вартостями й поетичним натхненням, влучністю вислову та має в собі щось зворушливе, величаве, щось чутливо-чуже, сумовите й живописне (*А. Люкшич*). 3. До найзначніших явищ у слов'янських літературах належить українська поезія, яка виділяється високими мистецькими вартостями й історизмом (*Ф. Вимазал*). 4. Українські народні пісні будуть покладені в основу літератури майбутнього (*Ю. Словацький*). 5. Українські простори — столиця ліричної поезії. Звідси пісні невідомих авторів поширювалися по всій Слов'янщині (*А. Міцкевич*). 6. Українська

пісня — це геніальна поетична біографія українського народу (О. Довженко).
7. Пісня — це коли душа сповідається (Гр. Тютюнник).

Гра «Вірю — не вірю»

1. Козацькі пісні пов'язані з історією народу (Так). 2. Чумаки їздили за сіллю на південь України (Так). 3. Бурлаками називали кріпаків, яких віддавали в солдати (Ні). 4. «Ой на горі та жінці жнуть» належить до календарно-обрядових пісень (Ні). 5. У піснях кріпацького циклу можна простежити бунтівні настрої (Так). 6. Великий цикл заробітчанських пісень присвячений еміграції селян до Америки та Канади (Так). 7. У козацьких піснях переважно йдеться про почуття героя, а не про історичні події (Так).

Виразне читання пісні «Стоїть явір над водою»

Бесіда за змістом прочитаного

- ◆ До якого жанру соціально-побутових пісень належить «Стоїть явір над водою»? Свою думку доведіть.
- ◆ Як саме у творі передано несподіваність вербування козака в солдати?
- ◆ Які рядки дозволяють стверджувати, що козак не бажає солдатської служби?
- ◆ Які почуття сколихнула у вас пісня?

Гра «Хто швидше?»

Клас об'єднується у дві команди, учасники кожної мають якомога швидше виписати з тексту пісні «Стоїть явір над водою» пестливі слова.

Робота з таблицею

Художні засоби, наявні в пісні «Стоїть явір над водою»

Назва засобу	Приклад із твору
Епітет	
Метафора	
Звертання	
Паралелізм	
Риторичні оклики	
Зменшено-пестливі слова	

Робота з образами пісні

Прокоментуйте кожен з образів, що наявні в пісні.

Явір. Наші предки вважали, що це дерево виростає з обличчя вбитого. В українській народній поезії явір символізує нещастя, загибель. Водночас це образ красеня-юнака, що на нього чекає мила дівчина — червона калина. Часом явір — ознака молодості, багатства; молодого парубка, козака.

Вода. Згідно з уявленнями давніх слов'ян, вода — жіноча стихія. Вона народжує й годує весь світ. Вода постає символом чистоти духу й тіла, життя, щастя. Водночас вода може символізувати забуття, загибель, руйнацію.

Калина. В Україні з калиною порівнюють кохану. Калина втілює також прикмети суму, жалю, туги за коханим. Якщо калина хитається — то дівчина сумує, коли червоніє — це чиєсь горе. Зламати калину означає покинути кохану, а посадити на могилі — висловити жаль за покійним.

VI. ПІДСУМОК УРОКУ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Написати міні-твір на тему «Моя улюблена народна пісня».

Урок № 4. ТРАГІЧНИЙ І ГЕРОЇЧНИЙ ПАФОСИ КОЗАЦЬКИХ І ЧУМАЦЬКИХ ПІСЕНЬ. «ГОМІН, ГОМІН ПО ДІБРОВІ», «ОЙ У СТЕПУ КРИНИЧЕНЬКА»

Дата _____

Клас _____

Мета (формувані компетентності): предметні: знати різновиди суспільно-побутових пісень, особливості кожного з жанрів; уміти вдумливо читати суспільно-побутові пісні, аналізувати їхній зміст, образи, настрої, коментувати роль художніх засобів, визначати трагічний і героїчний пафос козацьких і чумацьких пісень; **ключові:** навички засвоєння та критичного осмислення здобутої інформації; **комунікативні:** висловлювати судження про роль народної пісні в житті людини, про відповідальність кожного щодо збереження духовної спадщини для прийдешніх поколінь; **інформаційні:** навички систематизації інформації; **загальнокультурні:** осмислення значення пісенної спадщини та усвідомлення важливості відродження й вивчення оригінальної творчості в наш час.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети заняття

III. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Бесіда з учнями

- ♦ Чому пісню вважають одним з основних видів української культури?
- ♦ Які суспільно-побутові пісні ви знаєте?
- ♦ У чому полягає відмінність між суспільно-побутовими та календарно-обрядовими піснями?
- ♦ Хто є головними героями суспільно-побутових пісень?
- ♦ Чому народ складав пісні про козаків?
- ♦ Як зображено козаків у художніх творах?
- ♦ Хто такі чумаки?
- ♦ Чому долю чумака вважали дуже складною?

V. ВИКЛАД НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Лекція вчителя

Доля наших пращурів не була легкою, адже через постійні напади ворогів вони змушені були повсякчас бути готовими дати відсіч. Для кожного чоловіка великою честю в той час вважалося стати козаком, щоб боронити рідню землю. Козак-запорожець був справжнім лицарем, не дбав він про багатство, а лише про те, щоб мати гарного «коня вороненького» та «зброю ясненьку». Ставши козаком, чоловік усвідомлював, що може загинути на чужині, тому сподівався, що товариші насиплють шапками йому високу могилу й посадять червону калину, на яку прилітатимуть пташки й приносятимуть вісті з дому. Саме такою є тематика багатьох козацьких пісень.

Окремою сторінкою в історії незалежної України є чумацтво. Найбільш відважні чоловіки збиралися в громади, запрягали волів і рушали в Крим по сіль. Це була цікава, але надзвичайно небезпечна подорож, оскільки дорога була дуже довгою й під час мандрів чумаків підстерігали вороги, хвороби, негода. Інколи чумакові так і не доводилося повернутися додому. На обійстя приводили лише волів із чорною стрічкою на рогах. Орієнтувалися в дорозі чумаки

по зірках, по Молочному Шляху, який і названо було Чумацьких Шляхом. Дорога була довгою, воли йшли дуже повільно, тому тільки пісня могла зігріти душу мандрівників. Тож серед пісенних скарбів чимало й чумацьких пісень.

Виразне читання пісні «Гомін, гомін по діброві»

Бесіда за змістом прочитаного

- ♦ Як ви думаєте, до якого різновиду соціально-побутових пісень належить пісня «Гомін, гомін по діброві»? Свою думку аргументуйте.
- ♦ На початку пісні використано мотив вигнання молодого козака матір'ю з дому, однак відомо, що жодна українка своєму синові не бажала подібних випробувань. Для чого, на вашу думку, використано в пісні подібний прийом?
- ♦ Які рядки свідчать про величезну турботу неньки про сина та про її любов до нього?

Гра «Хто уважніший?»

Клас об'єднується у дві команди. За кілька хвилин учасники команд повинні виписати з пісні «Гомін, гомін по діброві» метафори та персоніфікації. Перемагає та команда, учасники якої якісніше впораються із завданням.

Виразне читання пісні «Ой у степу криниченька»

Бесіда за змістом прочитаного

- ♦ До якого жанру належить пісня «Ой у степу криниченька»? Свої міркування доведіть.
- ♦ Про яку трагедію йдеться в пісні?
- ♦ Чому пісня, на перший погляд, здається жартівливою?
- ♦ Як ви гадаєте, чому серед чумацьких пісень переважають сумні?

Фольклорна вікторина

1. Хто попереду веде своє військо запорозьке? (*Дорошенко*) 2. Хто проміняв жінку на тютюн і люльку? (*Сагайдачний*) 3. Що знадобиться в дорозі козаку? (*Тютюн і люлька*) 4. Що просить продати дівчина батька, аби викупити козаченька з тяжкої неволі? («*Сирії воли*») 5. Чим турчин наділяє сина, якого проганяє мати? (*Сріблом-злотом*) 6. Чим героя пісні «Гомін, гомін по діброві» напувають ляхи? (*Пивом-медом*) 7. Де розміщена «чумацька столиченька»? (*У степу*) 8. Кого чекали чумаки в степу? (*Отамана*) 9. Звідки чумаки везли сіль? (*Із Криму*)

Самостійна робота

Картка № 1.

1. Яким чином, на вашу думку, пісня «Стоїть явір над водою» пов'язана з іншими творами художньої літератури про козаків?
2. Доведіть, що пісня «Гомін, гомін по діброві» належить до усної народної творчості. Свою думку обґрунтуйте.

Картка № 2.

1. Обґрунтуйте, чи можна вважати козацькі пісні історичними. Власні міркування підтвердіть конкретними прикладами та фактами.
2. Які ознаки притаманні чумацьким пісням?

Картка № 3.

1. У чому полягає відмінність козацьких і чумацьких пісень?
2. Доведіть, що пісня «Стоїть явір над водою» належить до чумацьких.

VI. ПІДСУМОК УРОКУ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вивчити одну з пісень напам'ять; заповнити таблицю за такою схемою: назва пісні, художні засоби.

Урок № 5. КОЛОМИЙКИ «ДОЗВІЛЛЯ МОЛОДІ», «ЖАРТІВЛИВІ КОЛОМИЙКИ» — «ПЕРЛИ РОЗСИПАНОГО НАМИСТА».
ОСОБЛИВІСТЬ ЖАНРУ І ЙОГО ЖИТТЄВІСТЬ

Дата _____

Клас _____

Мета (формувані компетентності): предметні: знати особливості такого пісенного жанру, як коломийка, знати особливості коломийок, їхню будову та ритм; уміння вдумливо читати коломийки, аналізувати їхній зміст, образи, настрої, коментувати роль художніх засобів, визначати ідейно-тематичне спрямування; **ключові: комунікативні:** висловлювати судження про роль народної пісні в житті людини, про відповідальність кожного щодо збереження духовної спадщини для прийдешніх поколінь; **інформаційні:** навички систематизації інформації; **загальнокультурні:** осмислення значення пісенної спадщини та усвідомлення важливості відродження й вивчення оригінальної творчості в наш час.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети заняття

III. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

IV. ЗАСВОЄННЯ НОВОГО НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Навчальна лекція

Значний розділ української народної пісенності становлять жартівливі пісні. Серед жартівливих пісень особливе місце посідають коломийки. Найчастіше назву цього різновиду пов'язують із прикарпатським містом Коломия, яке є культурним центром Гуцульщини. Назва міста походить від слова «коло», а магічне коло в заклинаннях, танцях завжди мало особливий зміст.

Коломийки мають усталену мелодію, їх виконують здебільшого як приспівки до швидкого, динамічного, запального танцю, що також називається коломийкою та виконується або в парах, або в колі. Коломийка за походженням дуже давня, про що свідчать рукописні збірники кінця XVII століття.

Коломийки складаються з двох рядків, але слова в цих рядках розташовані так, щоб у кожному рядку було чотирнадцять складів. Цьому виду пісень притаманна двоплановість: образ, наявний у першому рядку, за аналогією чи контрастом підсилює смислове й емоційне значення думки, висловленої у другому рядку. Іноді перший рядок виконує функцію традиційного зачину. Часом дві чи три коломийок об'єднують в одну пісню.

У коломийках розкрито світ дзвінкої краси, чистих, піднесених почуттів, дотепів, іронії, жартів, доброзичливих або дошкульних влучних спостережень побутового характеру, глибоких соціальних узагальнень. Читаючи коломийки, мимоволі звертаєш увагу на їхню лаконічну форму, багатство змісту, дотепність та задушевність.

Отже, коломийка — це жанр української усної народної творчості: коротка пісня — римований вірш із двох рядків, кожен із яких містить по 14 складів. Обов'язковою є цезура (пауза) після 8 складу.

Римування рядків у коломийках переважно суміжне (парне), а рими — жіночі (із наголосом на передостанньому складі).

За змістом коломийки поділяють на такі основні цикли: дозвілля молоді, залицяння, родинне життя, жартівливі коломийки та сучасні коломийки.

У всіх без винятку коломийках простежується жартівливий і життєствердний пафос. Пафос — це емоційно-оцінне ставлення до того, про що розповідають; пафос — це велика сила почуттів.

Коллективна робота з опрацювання висловлювання видатних людей про коломийку

1. У коломийках бачимо сльози й радощі, турботи й забави, серйозні мислі й жарти нашого народу в різних його розверстуваннях, його сусідів, його соціальний статус, його життя від колиски до могили, його традиції і вірування, його громадські й етичні ідеали (*І. Франко*). 2. Коломийки — ніби розсипане намисто з перлів, що перекочуються з місця на місце й мерехтять, приваблюючи своїм блиском (*І. Франко*). 3. У коломийках асоціація полягає в тому, що різномірні сприйняття, дані одночасно або одне за одним, не знищують взаємно своєї самостійності..., а, залишаючись самі собою, можуть поєднуватись так, що ми не уявимо собі одного, не уявивши другого (*О. Потебня*). 4. Коломийки «до танцю» створювались миттєво, у загальному, вогнистому колі. Тому не завжди логічно завершується рядок, не вмотивовуються паралельно нанизані вислови. Людина народжувала пісню, і в повені танцю спліталися воедино ритми музики й слів (*О. Саламаха*).

Виразне читання коломийок із розділу «Дозвілля молоді»

Пошуково-дослідницька робота. Завдання: відшукати коломийку, у якій:

1. Говориться про значення пісні-коломийки. 2. Ідеться про те, що коломийки можуть піднімати настрій. 3. Схвалюється працьовитість. 4. Ідеться про те, що існує безліч співанок-коломийок. 5. Говориться про кохання. 6. Говориться про те, що коломийки знають ще з колиски.

Бесіда за змістом прочитаного

- ♦ Яка тема коломийок у розділі «дозвілля молоді»? Яка ідея?
- ♦ На які частини можна поділити цикл коломийок про дозвілля молоді?
- ♦ Яке значення має дозвілля для молодих людей?
- ♦ Які риси характеру властиві героям коломийок?
- ♦ Як спів коломийок впливає на внутрішній стан виконавців?
- ♦ Опишіть головну героїню, використовуючи текст коломийок.

Виразне читання коломийок із розділу «Жартівливі»

Бесіда за змістом прочитаного

- ♦ Яка тема та ідея коломийок цього циклу?
- ♦ Про що розповідається в циклі?
- ♦ Що смішного, на вашу думку, у коломийках?
- ♦ Опишіть риси вдачі головних героїв, використовуючи цитати з текстів коломийок.

V. ПІДСУМОК УРОКУ

Бесіда з учнями

- ♦ Чим коломийка відрізняється від інших народних пісень?
- ♦ У чому полягає своєрідність будови коломийок?
- ♦ На які цикли поділяються коломийки?
- ♦ Чи бентежать сучасну людину проблеми, порушені в коломийках?
- ♦ Що таке пафос твору? Який пафос притаманний коломийкам? Свою думку підтвердьте прикладами.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вивчити одну з коломийок напам'ять; скласти власну коломийку, підготувати повідомлення про харківську письменницю К. Перелісну.